

**МЕТАД НАВУЧАННЯ ЯК БАЗІСНАЯ КАТЭГОРЫЯ МЕТОДЫКІ
(пры выкладанні БМЗ)**

Методыка навучання беларускай мове як замежнай (БМЗ) як любая іншая самастойная дысцыпліна валодае традыцыйным паняццыйным апаратам. Да асноўных паняццяў, якія з’яўляюцца падмуркам методыкі выкладання БМЗ, належаць *мэты, задачы, змест, арганізацыйныя формы навучання, прынцыпы, метады, прыёмы*. Гэтыя кампаненты непарыўна звязаны паміж сабой. Змест навучання БМЗ – гэта той вучэбны матэрыял, які неабходна засвоіць і якім трэба авалодаць для пастаўленай мэты. Аснову зместу БМЗ складаюць маўленчыя навыкі і ўменні. Прынята вылучаць наступныя кампаненты зместу: матэрыял навучання (моўны і маўленчы), веды, уменні, навыкі, тэмы, сітуацыі, тэксты і інш. Канчатковай мэтай авалодання мовай з’яўляецца фарміраванне на аснове набытых ведаў маўленчых навыкаў і ўменняў. Маўленчы навык – гэта аўтаматызаваны кампанент дзейнасці, якая выконваецца свядома.

Базіснай катэгорыяй методыкі з’яўляецца **м е т а д** навучання. Метады навучання, якімі неабходна кіравацца ў выкладанні беларускай мовы як замежнай, уяўляюць з сябе сістэму агульнадыдактычных лінгвістычных і метадычных складнікаў. Метад – спосаб узаемазвязанай дзейнасці выкладчыка і навучэнцаў, накіраваны на рашэнне задач адукацыі, выхавання і развіцця навучэнцаў (Т. И. Капитонова, Л. В. Московкин, А. Н. 2008).

У айчыннай навуцы незалежна адно ад аднаго склаліся дзве асноўныя школы, прадстаўнікі якіх распрацавалі дзейнасны падыход (метады). Заснавальнікамі гэтага падыходу з'яўляюцца А. Н. Лявонцьеў, аўтар тэорыі агульнасці пабудовы ўнутранай і знешняй дзейнасці, і С. Л. Рубінштэйн, які лічыў асновай дзейнаснага падыходу прынцып адзінства свядомасці і дзейнасці. Дзейнасны падыход базуецца на катэгорыі дзейнасці, якая разумеецца як актыўнасць суб'екта, накіраваная на змяненне аб'ектаў і стварэнне прадуктаў духоўнай або матэрыяльнай культуры (Н. Л. Федотова 2013).

Е. І. Пасаў сфармуляваў асновы камунікатыўнага падыходу да навучання замежным мовам, які стаў вынікам распрацоўкі камунікатыўнага метада авалодання маўленнем. Асноўныя характарыстыкі камунікатыўнага падыходу: *мета навучання* – фарміраванне камунікатыўнай кампетэнтнасці, *вядучыя прынцыпы* – камунікатыўнасць, актыўнасць, нагляднасць, *сродкі навучання* – камунікатыўныя практыкаванні (Е. И. Пассов, Н. Е. Кузовлева 2010).

Метады навучання ў другім разуменні адрозніваюцца дыферэнцаванасцю, здольнасцю ахапіць усе бакі авалодання тым ці іншым відам маўленчай дзейнасці. Метады прадугледжваюць функцыянальнасць, сітуацыйнасць, арыентацыю на асобу, камунікатыўную дзейнасць.

Як адзначае Н. Л. Фядотава, тэрмін «метад» выкарыстоўваецца ў двух значэннях:

1. Асобы кірунак, які ўяўляе з сябе сукупнасць прынцыпаў, прыёмаў зместу навучання і звязаны з цэласным вучэбным працэсам. Метады – гэта шлях для дасягнення пастаўленых мэт. Вылучаюць граматыка-перакладны, прамы, аўдыявізуальны, свядома-практычны метады навучання (Раўшэнбах, 1971; Рахманаў 1972) (Н. Л. Федотова 2013).

2. Сістэма навучальных і вучэбных дзеянняў, паказ, тлумачэнне, трэніроўка і інш.), выкарыстаных у працэсе навучання для дасягнення мэты (Н. Л. Федотова 2013).

Тры значэнні паняцця 'метад' акрэслівае А. М. Шчукін: «Паняцце 'метад' (грэч. *methodos* – шлях даследавання або пазнання) у шырокім сэнсе абазначае спосаб дасягнення мэты, пэўным чынам уладкаваную дзейнасць, накіраваную на дасягненне пастаўленай мэты. З'яўляючыся базіснай катэгорыяй метадыкі, метады навучання з'яўляюцца кампанентам сістэмы навучання мове. Без адпаведных метадаў навучання немагчыма рэалізаваць мэты і задачы навучання.

Гэта паняцце ў сучаснай навуцы ўжываецца ў трох значэннях:

- агульнаметадалагічным (метад як сродак пазнання, спосаб вывучэння рэчаіснасці, з'яў прыроды і грамадства);
- агульнадыдактычным (сістэма ўзаемазвязаных дзеянняў выкладчыка і навучэнцаў, якая забяспечвае засваенне зместу адукацыі);
- прыватнадыдактычным (або ўласна метадычным) – метад як кірунак ў навучанні, што вызначае стратэгію вучэбнай дзейнасці для навучэнца» (А. Н. Щукін 2017).

Сённяя адукацыя церпіць вялікія змены і рэфармаванне ва ўсім свеце. Гэта выклікана часам, стратэгіямі і новымі нетрадыцыйнымі формамі навучання. Пры гэтым адны застаюцца прыхільнікамі старых падыходаў у галіне методыкі, баючыся перамен, другія, абагульняючы магутны папярэдні вопыт, смела рэфармуюць і змяняюць яго. Таму нароўні з традыцыйнымі ўсевадомымі метадамі распрацоўваюцца новыя або мадыфікуюцца ці трансфармуюцца тыя, што існуюць.

Гісторыя методыкі навучання мовам ведае шматлікія і разнастайныя падыходы знайсці найбольш рацыянальныя метады навучання. Абгрунтаваўшы вопыт айчынных і замежных метадыстаў, лінгвістаў, псіхолагаў А. М. Шчукін распрацаваў стройную і абгрунтаваную класіфікацыю сучасных метадаў. Ён вылучае: агульнаметадалагічныя, агульнадыдактычныя, прыватнадыдактычныя, прамыя, свядомыя, камбінаваныя, інтэнсіўныя метады (А. Н. Щукін 2017).

У наш час навукоўцамі-метадыстамі намечаны два асноўныя кірункі для больш гнуткага і эфектыўнага засваення замежных моў: адзін з выкарыстаннем сучасных тэхналогій, тэхнічных сродкаў, выкарыстаннем розных прыёмаў (выкарыстанне тэкстаў, дыялогаў, практыкаванняў, малюнкаў, разнастайнай нагляднасці, мультымедычных сродкаў, музыкі, аўдыя і відэа сродкаў і інш), а другі скіраваны на актывізацыю скрытых рэзерваў асобы (метады актывізацыі, гіпнапедыя і інш.) (А. Н. Щукін 2017).

Пры вывучэнні беларускай мовы як замежнай у адпаведнасці з мэтамі і задачамі і для дасягнення гэтых мэт найбольш эфектыўнымі, на нашу думку, будуць розныя варыянты камунікатыўнага метады і таксама інтэнсіўнага, якія скіраваны ў першую чаргу на практычнае авалоданне мовай ў розных сферах камунікавання і якія ў наш час атрымалі найбольшую цікавасць і прымяненне пры выкладанні замежных моў у цэлым.

Аднак гэта не выключае выкарыстанне прыёмаў іншых метадаў, іх мадыфікаваных варыянтаў, асобных іх складнікаў, ідэй і прынцыпаў. Пры гэтым у сувязі з ростам прымянення інтэрнэт-адукацыі, мультымедычных сродкаў узрастае і роля выкладчыка як асобы, якая павінна адпавядаць свайму часу. Не менш важным складнікам з'яўляецца ўзровень ведання мовы навучэнцам: пачатковы, базавы і г.д.; канкрэтныя мэты навучання: бытавое, прафесійнае ці прафесійна-спецыяльнае валоданне мовай; і, безумоўна, майстэрства, крэатыўнасць педагога як выкладчыка і метадыста, яго прафесійнага майстэрства, уменняў, ведаў, вопыту і творчага бачання.